

HANS WILDSCHUT

Mammoet skeletcompilatie van opgeviste beenderen uit de Eurogeul (Noordzee)

DRIE DECENNIA WERKGROEP PLEISTOCENE ZOOGDIEREN

Op zaterdag 23 april 1982, ruim drie decennia geleden, werd de vereniging opgericht die bekend is onder de naam Werkgroep Pleistocene Zoogdieren, de WPZ. Wat ging daar aan vooraf, hoe heeft de vereniging zich ontwikkeld en sluit dat aan bij de verwachtingen van 30 jaren geleden? In deze bijdrage haal ik graag een aantal persoonlijke herinneringen aan die aangeven dat het indertijd zinvol is geweest deze vereniging op te richten. Laten we eens kijken welke resultaten er in dertig jaren behaald zijn. Welke impact die resultaten gehad hebben, en dan niet alleen in Nederland maar ook daar buiten. Dan mag Nederland zich nog steeds trots voelen om een werkgroep te herbergen die buitengewoon uniek is. Een vereniging die zich bezighoudt met overblijfselen van zoogdieren die al heel lang dood en soms uitgestorven zijn. Maar ook een vereniging waarvan de leden springlevend zijn!

In de twintigste eeuw heeft het bedrijven van paleontologie en geologie door niet professionele beoefenaars een aantal wendingen genomen. In de eerste helft van de vorige eeuw en ook direct na de Tweede Wereldoorlog lag de nadruk met name op zwerfstenen. Keien die tijdens de enorme ijsuitbreidingen van het Pleistoceen in onze richting geschoven zijn, werden toen massaal verzameld. Velen vonden daar een uitstekende vrijetijdsbesteding in, veelal lokaal, en landelijk onder leiding van Piet van der Lijn, de auteur van het befaamde *Keienboek – Inleiding bij de studie onzer zwerfstenen* (Lijn, P. van der (1923) W.J. Thieme & Cie. 260 pp., Zutphen). Met deze “bijbel” in de hand was het voor

menigeen mogelijk zelf determinaties uit te voeren van gevonden stenen. Van der Lijn is ook een van de grondleggers van de Nederlandse Geologische Vereniging (NGV) die na WO II is opgericht. In zijn boek, waarvan de eerste druk verscheen in 1923, werd ook aandacht besteed aan fossielen, maar in aanzienlijk mindere mate dan aan zwerfstenen. Het betrof hoofdzakelijk fossielen uit oudere afzettingen dan die van het Pleistoceen. Fossielen uit vindplaatsen in het zuiden en oosten van ons land en natuurlijk die uit zwerfstenen. Pas vanaf de zestiger jaren van de 20ste eeuw is de belangstelling voor fossielen en het verzamelen ervan enorm toegenomen. Menig amateurpaleontoloog heeft toen een interessante ver-

zameling opgebouwd en zich verenigd in de Nederlandse Geologische Vereniging met het lijfblad “Grondboor & Hamer”. In deze vereniging zijn veel verschillende disciplines ondergebracht zoals geologie, mineralogie, petrologie, paleontologie, landschapskunde et cetera. In de zestiger jaren opgerichte Werkgroep Tertiaire en Kwartaire Geologie (WTKG) was er een duidelijke wending in het bedrijven van paleontologie waar te nemen. Het ging allemaal serieuzer en vooral professioneler: samengevat zou ik willen stellen dat men niet gericht was op het vinden van spectaculaire versteningen, maar dat men meer in fossiele schelpen, haaiantanden en otolieten (gehoorbeentjes van beenvissen) uit het Tertiair en Kwartair

AUTEUR
DICK MOL

geïnteresseerd was. Geïnteresseerd in afzettingen uit het Tertiair en Kwartair, het opsporen van deze afzettingen en vervolgens het op professionele wijze bemonsteren van de vindplaatsen door veel materiaal te verzamelen (met gebruikmaking van fijnmazige zeven), waardoor de kleinste fossielen veilig gesteld konden worden om stratigrafie te bedrijven. Deze WTKG is tot op heden zeer actief en beperkt zich in haar activiteiten niet alleen tot Nederland, maar ook tot ver over de landsgrenzen. Menig lid van deze vereniging heeft zich ontwikkeld tot een vermaard expert op het terrein van fossiele schelpen en haaiantanden en moet mijn inziens aangemerkt worden als een “professionele amateur”. Naast de NGV en de WTKG is ook nog de Stichting Geologische Activiteiten (GEA) opgericht. Deze stichting kent echter geen leden maar slechts donateurs en richt zich hoofdzakelijk op de mineralogie. Een tak van wetenschap die verder in deze bijdrage achterwege blijft.

Zelf ben ik sinds 1968 vooral geïnteresseerd in de paleontologie. Ik groeide op in Winterswijk, in de Gelderse Achterhoek, een geologisch mozaïek en toentertijd een paradijs voor de fossielenverzamelaar. Het was in 1968 dat ik mijn eerste boek over “paleontologie” verwierf, de zoveelste druk, maar dan in kleur, van het “Keienboek” van Van der Lijn. Ik herinner mij nog goed dat ik er een heel weesalaris voor betaalde! Maar, ik had er wat aan. Leerde er veel uit over fossielen die ik in mijn woonomgeving kon vinden. En ik las er over een mooie kies van een mammoet, het trotse bezit van Piet van der Lijn. Dat was iets waar ik ook erg in geïnteresseerd was. Maar een mammoetkies, nee die trof je toen niet aan in de privéverzamelingen. Misschien een enkele uitzondering daargelaten.

De zoogdierpaleontologie, de leer over de fossiele zoogdieren, sprak mij enorm aan. Maar om skeletdelen van mammoet te verzamelen, daar was eigenlijk nog nooit een amateur aan begonnen. Maar ik had geluk, in het dagblad “De Graafschapbode” werd op een zekere dag op de voorpagina gewag gemaakt van mammoetbeenderen. Deze waren tevoorschijn gekomen bij baggerwerkzaamheden in de uiterwaarden van de IJssel bij Giesbeek, een klein plaatsje ten noorden van Arnhem. Ik ging er op af en verwierf mijn eerste mammoetbot, een humerus van een onvolgroeid individu. Een exemplaar dat nog steeds in mijn collectie aanwezig is.

ZOOGDIER-PALEONTOLOGIE IN NEDERLAND

In de vorige eeuw heeft Nederland een aantal paleontologen gekend die zich gespecialiseerd hadden in fossiele zoogdieren. Één daarvan was Dr. Dirk Albert

Hooijer, toentertijd verbonden aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie en conservator van de Collectie Dubois. Hierin bevinden zich ook de resten van de door Dubois ontdekte recht opgaande mens, *Homo erectus*. Hooijer hield zich voornamelijk bezig met het beschrijven van verschillende zoogdiergroepen die onder andere door Dubois en zijn team in zuidoost Azië verzameld zijn. In het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie was Drs. Gerard Kortenbout van der Sluijs werkzaam. Kortenbout van der Sluijs was een prominent lid van de Nederlandse Geologische Vereniging en heeft vele jaren te boek gestaan als “Nederlands fossielenkenner nummer 1”. Het was Kortenbout van der Sluijs die in het museum op de Hooglandse Kerkgracht een enorme verzameling fossiele zoogdierresten uit het Pleistoceen bijeen heeft gebracht. Een ongekend omvangrijke verzameling, onder andere bestaande uit een collectie van fossiele zoogdieren uit de Klei van Tegelen, een collectie van fossiele zoogdieren die door baggermachines en vissersschepen onder de waterspiegel omhoog zijn gehaald bij de zandzuigerijen in de loop van de grote rivieren zoals Maas, IJssel, Lek en Waal, de collectie van het gezelschap “Kor & Bot” (het gezelschap dat jaarlijks een vistocht houdt van een dag in de diepe geulen van de Oosterschelde) en verder de bijvangst van de boomkorvisserij op de Noordzee. Onder de gebinten van de grote zolder van het museum lagen stellingen vol met grote beenderen. Hoofdzakelijk de mammoetfauna uit het Laat-Pleistoceen en een enorme berg fossiele walviswervels die opgevist zijn uit o.a. de Westerscheldemonding. Een echte bottenzolder. Het was een immense collectie en iedere buitenlandse bezoeker die ik daar sinds 1968 naar toebracht keek zijn ogen uit. Steeds weer opmerkingen dat het zo jammer was dat deze collectie internationaal niet bekend was. Kortenbout van der Sluijs heeft erg veel verzameld, maar nauwelijks iets gepubliceerd.

Aan het einde van de 60-er en het begin van de 70-er jaren begonnen steeds meer geïnteresseerden in de paleontologie zich te richten op fossiele beenderen. Deze skeletdelen konden verzameld worden in de vele zandzuigerijen langs de grote rivieren. Steeds vaker zag je bijvoorbeeld een mooie kies van een wolharige mammoet als pronkstuk in een fossielenverzameling. Sommige amateurs begonnen gespecialiseerde verzamelingen aan te leggen, voorzien van uitvoerige documentatie en een uitgebreide bibliotheek. Een van die verzamelaars was Anton Verhagen uit 's-Hertogenbosch. Hij was ook een van de eersten die al in een vroegtijdig stadium intensieve contacten met professionele beoefenaars van deze wetenschap onderhield.

Ook aan universiteiten werd “zoogdierpaleontologie” bedreven, studies naar kleine en grote uitgestorven zoogdieren.

Zo ook aan de universiteit van Utrecht waar o.a. Professor Dr. Ralph von Koenigswald, Dr. Dirk Pieter Erdbrink (later zich Dirk Pieter Bosscha Erdbrink noemende), Dr. Paul Yves Sondaar en anderen actief werkzaam waren. Professor Von Koenigswald was vooral bekend vanwege zijn onderzoekingen in Indonesië en de fossiele mensen, maar deed af en toe ook wat aan Nederlandse fossiele zoogdierresten. Bovenal was hij hoogleraar met een groot aantal studenten die hij heeft opgeleid tot professionele zoogdierpaleontogen, zoals Dr. Hans de Bruijn, Dr. Albert van der Meulen, Dr. Mathijs Freudenthal en Dr. Paul Sondaar. Allen waren zeer actief in het Geologisch Instituut aan de Oudegracht in Utrecht. Nadat hij met emeritaat was gegaan raakte hij nog vele jaren verbonden aan het prestigieuze Senckenberg Forschungs Institut in Frankfurt am Main (Duitsland). Maar ook aan de verschillende lokale musea waren conservatoren werkzaam die af en toe eens iets publiceerden over vondsten van fossiele zoogdieren uit het Pleistoceen. Maar het is vooral Dr. Dirk Pieter Erdbrink die toen zeer actief was. Hij onderhield veel contact met verzamelaars als Albert Flonk, toen woonachtig in Amersfoort en de eerder genoemde Anton Verhagen. Een hele reeks publicaties over vondsten van deze verzamelaars heeft Erdbrink geproduceerd. Er was daadwerkelijk sprake van een echte samenwerking waarbij het mes aan twee kanten sneed: de vakman die inzicht kreeg in de vele vondsten en de amateur die zijn vondsten gedetermineerd kreeg. Maar de gemiddelde amateur die toch met enige regelmaat in het veld vertoefde, kreeg nauwelijks zijn fossiele beenderen op naam gebracht. En de literatuur, die bood al helemaal geen uitkomst. Er was nauwelijks iets op de markt dat je verder hielp. En als er al wat was, dan was dat in een buitenlandse taal, nee, niet in het Nederlands. Bij menig verzamelaar lag de mammoetkies in een vitrine in de hobbykamer en ergens in een hoekje stond wel een doosje met wat ondefinieerbare skeletresten te wachten op ...

DE OPRICHTING VAN DE WPZ

Met enige regelmaat had ik contact met Dr. Paul Sondaar. Niet in de laatste plaats, omdat hij een tweede huis bezat in de provincie Groningen waar ik zelf inmiddels woonachtig was. Hij stond zo nu en dan in de dagbladen vanwege zijn onderzoek aan zoogdieren op Middel-landse Zee-eilanden. Zo ook zijn onderzoek aan pleistocene dwergnijlpaarden. De pers toonde veel belangstelling voor zijn originele werk. Na een lange excursie in het Boven-Rijngebied in Duitsland was ik huiswaarts gekeerd met een aantal beenderen die ik, gevoelsmatig, toeschreef aan het pleistocene nijlpaard, *Hippopotamus antiquus*. Na enkele dagen bezocht hij mij in Bellingwolde en

determineerde de skeletresten voor mij als zijnde van een nijlpaard afkomstig. Een begin van een vriendschap die heel lang heeft mogen duren.

Eind 70-er jaren ben ik verhuisd naar 's-Heerenberg. Een veel beter gebied om fossiele zoogdieren te verzamelen. Zandgroeven in de directe omgeving, niet ver van Giesbeek en Lathum. De zandzuigerijen Netterden en Azewijn in mijn "achtertuin". De verzameling groeide en groeide. Alleen het op naam brengen was lang niet altijd eenvoudig. Je kon ook niet overal terecht. Ja, wel in Duitsland. Maar Stuttgart, waar ik intensief contact onderhield met Professor Dr. Karl-Dietrich Adam, was zo ver weg. Paul Sondaar kwam af en toe voorbij, en Erdbrink was degene die iedere paar maanden op de stoep stond. Enerzijds om nieuwe vondsten af te halen en anderzijds om gepubliceerde zaken terug te brengen. Erg belangrijk in mijn nieuwe omgeving was dat het aantal verzamelaars, geïnteresseerd in de zoogdierpaleontologie, groeide. Door tussenkomst van Erdbrink was ik inmiddels bevriend geraakt met Anton Verhagen en gezamenlijk trokken we er regelmatig op uit.

In augustus van 1981 kreeg ik van Paul Sondaar een telefoontje. Hij had een collega uit Indonesië (Dr. H.S. Hardjasasmita) op bezoek die aan een promotieonderzoek werkte over fossiele zwijnen. Of ik ook resten van fossiele varkens in de verzameling had en of hij met zijn collega langs mocht komen om de collectie te bekijken. Natuurlijk, geen probleem. De volgende ochtend was Paul Sondaar met zijn Indonesische collega en echtgenote en een collega van de universiteit Utrecht, Drs. Thijs van Kolfshoten, bij mij op bezoek. Na het openen van vele dozen in de collectie praatten we op de zolder nog wat door. Paul stond nog op de trap, de anderen waren al deels onderweg naar beneden en ik deed een laatste deel weer dicht. Paul vroeg zich af of er veel verzamelaars van fossiele beenderen waren en hoe zij met hun collectie omgingen. Hoe zij de zaken op naam brachten en wie daar zoal bij behulpzaam waren. Gelijktijdig maakte Paul zich zorgen over de bezuinigingsdriften van bestuurders aan universiteiten en dreigende bezuinigingen op zijn vakgebied, de zoogdierpaleontologie. Ik noemde hem enkele tientallen namen van actieve verzamelaars en Paul antwoordde daarop dat het goed zou zijn dat we ons zouden verenigen: een tiental professionals aan musea en universiteiten en een hele schare amateurs. Een soort belangenvereniging en na wat gediscussieerd te hebben met een mok koffie hadden we het eigenlijk al: Vereniging ter Bevordering van de Studie van het Pleistocene Zoogdier. Een hele mond vol. Heel snel werden die dag wat ruwe plannen gesmeed. Thijs van Kolfshoten en ik zouden de kar trekken en Paul zou alles stimuleren. We hadden grootse plannen en die moesten uitgewerkt worden. Ik herinner me van die nazomer

WPZ op excursie in de zandgroeve Dyckerhoff, 2005

in 1981 dat we in de tuin van Paul's huis in Loenen aan de Vecht gesprekken hebben gevoerd met Dr. David Mayhew, Dr. Mathijs Freudenthal en Ir. Johan Mulder. Er moest een vereniging komen en om na te gaan of daar behoefte aan was, zouden we op zaterdag 23 april 1982 in Ouwelands Dierenpark te Rhenen een bijeenkomst houden. Daartoe nodigden we 45 personen uit, werkzaam als paleontoloog, archeoloog, geoloog, conservator en een groot aantal amateurpaleontologen. Allen met een ruime interesse in de zoogdierpaleontologie. Op deze bijeenkomst met een interessant programma kwamen maar liefst 44 van de 45 genodigden naar het dierenpark en hebben we uitgebreid met elkaar van gedachten gewisseld over het nut van een soort vereniging die zich hoofdzakelijk zou gaan richten op fossiele zoogdieren uit het Pleistoceen, en dan in de ruimste zin van het woord. Allen waren van mening dat daar in ons land zeker een behoefte aan zou zijn. Thijs van Kolfshoten hield een voordracht over de fossiele zoogdierresten die onder andere door een groot aantal verzamelaars waren veiliggesteld in de zandgroeven van de stuwwallen in de omgeving van Wageningen en Rhenen en die ten grondslag zouden liggen aan zijn proefschrift. Erdbrink hield aan de hand van een groot aantal skeletdelen een voordracht over fossiele zoogdieren uit het Laat-Pleistoceen van Nederland, hoofdzakelijk bijgebracht door verzamelaars waarmee hij een intensief contact onderhield. En verschillende verzamelaars hadden fossiele beenderen meegebracht ter identificatie. Kortom, een bijeenkomst waarbij het mes aan twee kanten sneed: de professionele beoefenaars van de zoogdierpaleontologische wetenschap kregen een mooi inzicht

in de diverse vondsten en verzamelingen. De liefhebbers van fossiele beenderen kregen op hun beurt hun vondsten op naam gebracht. Een unieke vereniging was geboren. Maar nu nog een naam, want een samenwerking in de trend van "Vereniging ter Bevordering van ..." was nou niet bepaald aantrekkelijk of uitnodigend. Al snel werden we het eens: Werkgroep Pleistocene Zoogdieren. Een hecht samenwerkingsverband van professionele en amateur wetenschappers die zich richten op het verzamelen en bestuderen van zoogdierfossielen uit het Pleistoceen. Pas na vier jaar werden statuten en een huishoudelijk reglement geschreven door een notaris te Utrecht en kreeg deze organisatie de status van vereniging.

ACTIVITEITEN VAN DE WPZ

Onder leiding van het bestuur met als eerste voorzitter Thijs van Kolfshoten, groeide de vereniging uit tot enkele honderden leden, amateurs en beroeps mensen. Niet alleen in Nederland, maar ook ver daar buiten. Er werden per jaar zo'n vier activiteiten georganiseerd, verspreid over het hele land. Altijd goed bezochte verenigingsdagen. Er schieten mij enkele interessante bijeenkomsten onmiddellijk te binnen: in Maastricht waarbij we de opgravingen in de groeve Belvédère bezochten. Een bijeenkomst over de vondsten van Maasvlakte 1 van de heer en mevrouw Kerkhoff, gecombineerd met een mini-symposium over de boring Zuurland van het lid Leen Hordijk in Van der Lijnreservaat in de Noord-oostpolder. De vele bijeenkomsten in het

EELCO KRUIDENIER

Determinatiewerkzaamheden door WPZ-lid Kees van Hooijdonk in Naturalis Biodiversity Center, Leiden

instituut voor aardwetenschappen aan de Budapestlaan op het universiteitsterrein De Uithof met vaak internationale sprekers. Zo haalde de vereniging in de loop der jaren vele “grote” sprekers naar Nederland: Professor Dr. Ralf-Dietrich Kahlke (Weimar, Duitsland), Professor Dr. Karl-Dietrich Adam (Stuttgart, Duitsland), Dr. Greg McDonald (Hagermann, USA), Dr. Anthony J. Sutcliffe (Londen, Engeland), Professor Dr. Adrian Lister (Norwich, Engeland), Dr. Irina Dubrovo (Moskou, Rusland), Dr. Andrei Sher (Moskou, Rusland) en Professor Dr. Hans-Dietrich Kahlke (Weimar, Duitsland), om er maar een aantal te noemen. Allemaal stuk voor stuk mensen die hun sporen op het gebied van de zoogdierpaleontologie verdiend hadden en soms met enige regelmaat mijn gast waren in ‘s-Heerenberg. Door deze wijze van samenwerken konden de kosten altijd beperkt blijven.

De buitenlandse excursies naar Bottrop waarbij het lid Arno Heinrich van het “Quadrat und Museum für Ur- und Ortsgeschichte” ons uitvoerig rondleidde in zijn met beenderen gevulde onderaardse gewelven. Dit museum bezit een zeer omvangrijke collectie fossiele zoogdierresten uit het Laat-Pleistoceen. Daarvan is een aantrekkelijke permanente expositie samengesteld over het leven van mens en dier die tussen 100.000 en 12.000 jaar geleden het Emschertal bevolkten. Zo is er een samengesteld skelet van

een wolharige mammoet, een skelet van een wolharige neushoorn, een bosbison en een eland tentoongesteld. Maar ook van andere vindplaatsen in Duitsland en Nederland zijn er interessante vondsten tentoongesteld, zoals twee skeletten van grottenberen uit het zuiden van Duitsland. Uit Nederland is er de steenbok (*Capra ibex*) geëxposeerd, indertijd door mij verzameld te Azewijn, Gelderland, dus niet ver van Bottrop verwijderd. Tot nu toe de enige vondst van een steenbok in Nederlandse bodem.

De perfect georganiseerde meerdaagse excursie naar Neuwied in de Eifel was een tophit. Daar werden we hartelijk onthaald in het Schloss Monrepos waar de Duitse geleerde Gerhard Bosinski een archeologisch onderzoeksinstituut opzette: over de vroegste menselijke bewoning door mens en dier van de Eifel met zijn vulkanen. Kratermondingen van dode vulkanen die in het Midden-Pleistoceen al werden bewoond door onze voorouders, op zoek naar beschutting en op zoek naar de begeleidende zoogdierfauna. Deze werden nu door Bosinski en zijn team uitgegraven en daarbij werden hele interessante zoogdierpaleontologische resultaten behaald.

De bijeenkomsten in Rotterdam, Groningen, Denekamp, Enschede, Leiden, Zwolle, Arnhem, Gewande, Middelburg, Zierikzee, Maastricht, De Koog (Texel), Lelystad, Haarlem, Asten, Eindhoven en vele andere plaatsen waren allemaal, stuk

voor stuk, zeer leerzaam. Allemaal tot doel om gegevens met elkaar uit te wisselen en elkaar behulpzaam te zijn bij determinaties van meegebrachte skeletdelen van mogelijk pleistocene zoogdieren. Dagen die altijd met goede en interessante voordrachten gevuld zijn geweest en waar menigene dat opstak wat hem tot een ware deskundige maakte. Want deskundigen die hebben we in de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren heel wat. Niet alleen zij die op zoek zijn naar het “Indiana Jones”-gevoel in het veld, om dat te ontdekken waarmee je furore maakt. Maar ook zij die minutieus op zoek gaan naar resten van kleine zoogdieren om een zo compleet mogelijk plaatje te krijgen van een fauna uit een bepaalde tijdspanne van het Pleistoceen. Er was op deze bijeenkomsten altijd veel te zien en zodoende ook te vergelijken. Want daar was het velen ook om te doen. Met name de bijeenkomsten in het Aardwetenschappelijk instituut in Utrecht: daar was veel recent vergelijkingsmateriaal aanwezig en daar mochten we van Paul Sondaar en Thijs van Kolschoten altijd bij. Niets was te veel om een fossiel bot te determineren aan de hand van de karkassen en skeletten die in Utrecht bewaard werden, veelal van diertuindieren die in de Tweede Wereldoorlog geruimd waren wegens gebrek aan voedsel. De gedode dieren waren begraven in de nabijheid van de diertuin. Paul Sondaar had ze later met studenten opgegraven. Een betere training kon je je niet wensen als student zoogdierpaleontologie!

Ook het tijdschrift *Cranium* van de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren speelt een belangrijke rol in de vereniging. Ook al verschijnt het maar twee maal per jaar. Het is een echt clubblad, zeker geen wetenschappelijk medium. Het hinkt vaak op meerdere gedachten. Het is vooral een blad van en voor de leden. Aanvankelijk begonnen als een soort mededelingenblaadje: verenigingsnieuws en informatie over nieuwe literatuur die via de reguliere boekhandel verkrijgbaar was. Met de komst van Gerard Willemsen als redacteur, indertijd woonachtig in Nederland en zeer actief op het gebied van fossiele otters, werd het een echt blad. Met een echte naam: *Cranium*. Die naam was gekozen om de volgende reden: De wetenschappelijke aanduiding van schedel is *cranium* en dat is nu eenmaal het meest begeerde deel van het zoogdierskelet, zeker voor leden van de WPZ. Of het nu een schedel is van een mammoet, groot en met lange gekrulde slagstanden of een schedel van een sabeltandkat, het maakt niet uit. Als het etiket maar vermeldt dat het een *cranium* is!

RESULTATEN DOOR DE JAREN HEEN

De activiteiten van de WPZ hebben er voor gezorgd dat de verzamelingen van fossiele zoogdieren over het algemeen zeer goed gedocumenteerd zijn. Niet

alleen wat betreft determinaties, want die kunnen aan inzichten onderhevig zijn, maar voor wat betreft de vindplaatsgegevens en vondstomstandigheden. Dat is belangrijk, ook voor toekomstig onderzoek. Hierdoor gaat er nauwelijks iets verloren. De zeer omvangrijke en zeer goed gedocumenteerde collectie mariene zoogdieren van het WPZ-lid Klaas Post werd ondergebracht in het Natuurhistorisch Museum te Rotterdam. Deze collectie is zo omvangrijk dat er nog voor vele tientallen jaren werk is. Menig student kan hier naar mijn mening op afstuderen. En dan zal het duidelijk worden dat het verzamelen van fossiele zoogdierresten niet alleen een prettige aangelegenheid is, maar ook een bezigheid die zin geeft. Namelijk een beter inzicht in het leven en de verspreiding van, in dit geval, verschillende soorten mariene zoogdieren die ooit de zuidelijke bocht van de Noordzee heeft bewoond.

Door de WPZ activiteiten zijn er in de afgelopen decennia niet alleen een aantal tijdelijke exposities geweest zoals in het Muntmeestershuis te 's-Heerenberg, het Gemeentemuseum te Arnhem, het Museon in Den Haag en andere instellingen. Ook zijn er in verschillende musea permanente opstellingen van pleistocene zoogdieren ontstaan, in de ruimste zin des woord. Als beste voorbeeld het icoon van het ijstijdvak, de wolharige mammoet. In Nederland staan nu maar liefst 7 mammoetskelcompilaties (samengestelde skeletten, d.w.z. vele beenderen van veel verschillende individuen), allemaal toegankelijk voor het publiek. De een wat beter gelukt dan de ander, maar stuk voor stuk met een boeiend verhaal. Deze compilaties staan in het museum in Asten, de tentoonstellingsruimte van Neeltje Jans, Naturalis Biodiversity Centre, Museum TwentseWelle in Enschede, in het privébezit van Bart Schenning in Genderingen, Museum Twee Stromenland in Beneden-Leeuwen en het Museum in oprichting te Hellevoetsluis. En deze zeven mammoetcompilaties geven dan ook meteen aan hoe rijk Nederland en onze aangrenzende Noordzeebodem is aan resten van de megafauna uit het Laat-Pleistocene.

Individuele leden van de werkgroep hebben bijzondere vondsten gedaan van minder bekende ijstijdzoogdieren in het dertigjarig bestaan van de vereniging. Iezegrim van Dam verzamelde in Nederland de eerste vondst van de waterbuffel (*Bubalus murrensis*) uit Nederlandse bodem. Anderen verzamelden resten van exotische dieren zoals het nijlpaard van de bodem van de Noordzee en uit het dal van de IJssel ten noorden van Arnhem. De eerste pleistocene steenbok van ons land werd gevonden in Azewijn. Leen Hordijk boorde kiesjes van onbekende kleine diersoorten op uit zijn Zuurlandpulsboringen. Deze werden als nieuwe diersoorten beschreven: bijvoorbeeld de onbekende woelmuis (*Miomys hordijki*) en de Brielse Eikelmuis (*Eliomys briellensis*). Maar Leen Hordijk haalde

uit die boring Zuurland op ruim 60 meter diepte ook een zuidelijke mammoet (*Mammuthus meridionalis*) omhoog! Voor de kust van Zeeland werd het eerste schedelfragment van een Neanderthaler ontdekt. Deze werd verzameld op een schelpenhoop te Yerseke. Het schedelfragment werd onderzocht aan het prestigieuze Max Planck Instituut te Leipzig, Duitsland. Ook werd het in een internationaal gerenommeerd tijdschrift gepubliceerd.

Van de Noordzeebodem werd niet alleen een laat-pleistocene sabeltandkat verzameld en door een team van experts gepubliceerd, maar ook de eerste veelvraat. Ook van de Noordzeebodem werd een groot aantal fossiele zoogdierresten ¹⁴C gedateerd. Daardoor hebben we een redelijk goed inzicht in welke dieren in welke fauna thuishoren (een fauna uit het Laat-Pleistocene van 50.000 tot 25.000 BP en één uit het Vroeg-Holoceen, zo tussen 10.000 tot 7.000 BP). En heel recent werd voor het eerst aangetoond dat er tussen de mammoeten op de koude en droge mammoetsteppe ook hazen hebben rondgehuppeld. Kortom, dit is zeker geen compleet overzicht, maar geeft wel een indruk hoeveel er de afgelopen jaren is bereikt.

Van veel recentere datum zijn de vondsten op onze Noordzeestranden: het kunstmatig aangelegde industrieterrein Maasvlakte 1 en Maasvlakte 2, de kust bij Hoek van Holland en het kunstmatige schiereiland De Zandmotor. Naast heel veel kleinere skeletdelen van grote dieren worden hier ook resten van kleine dieren gevonden. Er zijn WPZ-ers die er een sport van hebben gemaakt om kruipend over het zand millimeter kleine kiesjes en snijtanden te verzamelen van woelmuisen en dergelijke. Deze strandvondsten zijn een welkome aanvulling op al het grote materiaal dat als bijvangst van de boomkorvisserij aan land gebracht wordt. Het plaatje van het pleistocene landschap wordt steeds completer, vooral als we kijken naar welke zoogdiergemeenschappen er geleefd hebben en in welk biotoop.

TOEKOMST

Hierboven heb ik een aantal zaken aangehaald die de indruk zouden kunnen geven dat de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren een succesvolle en actieve vereniging is. Dat is het volgens mij ook. Dus kunnen we stellen dat het zinvol is geweest dat ruim dertig jaar geleden een goed initiatief gestart is. Een initiatief waarbij velen hun liefhebberij hebben kunnen botvieren. Anderen, de professionele beoefenaars van de tak van de zoogdierpaleontologische wetenschap, een goed inzicht hebben gekregen in hetgeen er op verschillende vindplaatsen naar boven komt. Een prachtige en unieke samenwerking. Uniek, omdat ik vaak in het buitenland te horen kreeg dat Nederland zich mocht prijzen met een

organisatie als de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren. Daar was en is men vaak jaloers op.

In de eerste jaren van het bestaan van de vereniging hebben we in verschillende overleggen nagegaan of het verstandig en zinvol zou zijn ons aan te sluiten bij bestaande verenigingen. Er waren verschillende mogelijkheden zoals de Werkgroep Tertiaire en Kwartaire Geologie (WTKG) vanwege hun zwaartepunt op het Kwartair waarvan het Pleistocene een onderdeel is en ook de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, de VZZ. Van een opgaan in de WTKG is afgezien omdat zij voornamelijk gefocust zijn op fossiele mollusken, fossiele haaien et cetera om vooral geologie te bedrijven. Bij de WPZ is het toch voornamelijk paleontologie en ook het verzamelen in samenhang met het bestuderen. Vanwege grote cultuurverschillen tussen WPZ- en VZZ-leden is van een samenwerking of opgaan in de VZZ afgezien. Dat was toen. Ik heb niet zo lang geleden eens op een gezamenlijke bijeenkomst van de WTKG en de WPZ een warm pleidooi gehouden voor een samengaan van deze twee verenigingen, om zeer moverende redenen (velen zijn al lid van beide verenigingen, administratieve rompslomp, en ook het blijven uitgeven van de verenigingsjournals). Daar is nauwelijks of geen actie op ondernomen, zover ik kan nagaan, en dat betekent dat we het voorlopig maar moeten laten zoals het nu, anno 2013, is.

Door de jaren heen hebben velen zich ingezet voor de vereniging. De één als actief lid, de ander als bestuurder en weer anderen als gewoon lid met een interesse in het tijdschrift *Cranium*. De verschillende besturen hebben door de jaren heen het steeds weer voor elkaar gekregen om jaarlijks vier bijeenkomsten te organiseren. Steeds weer met een aantrekkelijk programma, en niet steeds op dezelfde locatie. Daar waar veel vergelijkingsmateriaal en deskundigen aanwezig waren om anderen te helpen bij determinaties. Daarvoor verdienen die besturen, onder leiding van de verschillende voorzitters, hulde. Die voorzitters waren, in chronologische volgorde Professor Dr. Thijs van Kolfschoten, Dr. John de Vos, Dr. Hanneke Meijer en Drs. Natasja den Ouden. Maar nog meer hulde verdienen de besturen voor het springlevend houden van de vereniging, namelijk het aantrekken van jonge leden. Ik zie bij veel verenigingen die soms een raakvlak hebben met de WPZ dat de gemiddelde leeftijd wel erg hoog aan het worden is. Bij de WPZ is dat gelukkig niet het geval. De dreiging van het uitsterven van de zoogdierpaleontologie in verenigingsverband is gering, daarvoor is de huidige populatie van leden nog aan de te jonge kant. De WPZ is springlevend!